

STUDENÁ VÁLKA V REFLEXI POŠTOVNÍ ZNÁMKY: OD HISTORICKÉHO PRAMENE K MEDIÁLNÍ VÝCHOVĚ

KAMIL ŠTĚPÁNEK

At first, the text presents the characteristics and specifics of postage stamps as a source of information about the historical facts. Then the text examines the distinctive turbinary points of the Cold War in selective reflection of postage stamp – frequency, relevance, methods of rendering topics. Continuously text deals with the educational potential of suitable examples of philatelic material in the development of interdisciplinary cooperation and didactic and methodological aspects of their application within history teaching.

Key words: history teaching; didactics of history; postage stamps; cold war; propaganda; medial education.

Nový druh bomby svržený na Hirošimu poznamenal neodmyslitelně podobu následujícího konfliktu. Vše prostupující fenomén jaderných zbraní a jejich prostřednictvím permanentního zastrašování, ale také varování explicitně reflektovaly v průběhu a po skončení studené války i poštovní známky. Vybrané motivy připomínají rezoluce OSN (1964), test USA z r. 1946 (Marshallovy ostrovy 2006) a vývoj francouzské zbraně hromadného ničení v alžírské poušti (Alžír 2010).

Události spojené s vyhrocováním vztahů mezi oběma bloky se často odehrávaly na frontové linii poválečného Německa. Krize tudíž reflektuje celá řada motivů převážně výročních známek prokládaných propagandistickou symbolikou. Četné případy, kdy poštovní cenina využívá výpovědní hodnoty historické fotografie, umožňují přímé srovnání s grafickým pojetím téhož jevu výtvarníkem (USA 1998, SRN 1959, NDR 1971 a SRN 1990).

Informace o historii moderního světa čerpáme do značné míry z masmédií mezi něž, pro mnohé překvapivě, patří i poštovní známka. Po jistém ohlasu na předchozí texty k podobnému tématu¹ se autor s novým zadáním rozhodl k nostalgickému průzkumu vlastní, kdysi laicky budované sbírky známkových zemí. Stejným zdrojem ikonografického materiálu se však staly filatelistické katalogy dostupné prostřednictvím internetu. Předložená studie není kompletní sumou vhodných motivů a jejich interpretací, spíše úvodní odpovědí na didakticky orientovaný zájem o podoby mediální reflexe tak zásadního tématu moderní historiografie, jakým je bezesporu studená válka.²

K využití mezipředmětových vazeb a vnímání faktických i symbolických sdělení vybízí také tento logický sled výročních známek. Ikonický text evokuje vojenské sjednocování Západu pod vedením USA (ukázka USA 1959) a významnou změnu v poválečném uspořádání Evropy. Vznik NATO a zapojení SRN do vojenských struktur ve svých důsledcích nicméně vyvolalo efekt katalyzátoru vzrůstajícího napětí mezi oběma bloky (ukázky SRN 2005, 1985).

¹ ŠTĚPÁNEK, K.: *Reflexe národních dějin na poštovních známkách: od historického pramene k mediální výchově*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd, roč. 27, 2013, č. 2, s. 196–211; ŠTĚPÁNEK, K.: *Medializovaný konflikt III. (Na frontách studené války optikou oborové didaktiky dějepisu a mediální výchovy)*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd, roč. 25/2011, č. 1, s. 97–108.

² Vlastní nosný pilíř filatelie zaměřený na nedokonalosti, výjimečnosti nebo nedostatky jako výsledku práce týmu tvůrců a producentů známky je v tomto textu z logických důvodů prakticky zcela opominut. Rovněž se principiálně neopírá o odbornou filatelistickou terminologii a rezignuje také na striktní typové označení použitého filatelistického materiálu. Pozornost je omezena na náměty politického významu a jejich didaktické aspekty.

V českém prostředí se na klíčové problémy sledovaného období dlouhodobě specializoval přední historik Vladimír Nálevka, o jehož texty³ je možné se, při výkladu známkového motivu i ve výuce, opřít. Mezi samozřejmé přednosti jeho prací patří mj. hodnocení stále probíhajícího diskursu a odkazy na další literaturu. Propojení režimní politiky a historie na filatelistickém materiálu východního bloku se věnuje jeden z mála textů v českém jazyce, nicméně sepsaný polským autorem.⁴ Při promýšlení úkolů, které by anotované masmédiu mohlo plnit v moderní dějepisné výuce, představuje úvodní poučení jedna z kmenových prací moderní německé mediální didaktiky z pera H. J. Pandela⁵, ale i do češtiny přeložený text britského historika a didaktika Roberta Stradlinga s propagací principu multiperspektivního nazírání informačních zdrojů i chápání jejich vztahu k současnosti.⁶ Z české autorské dílny je možné doporučit mediálně zaměřenou oborově didaktickou syntézu autorského tandemu Labischová – Gracová s odkazy na další zdroje.⁷ Jelikož podoby zbraní hromadného ničení obsahují pro propagandu velmocí významný potenciál, obvykle se při analýze a vyhodnocení historického obrazového materiálu nevyhne nutnosti jejich identifikace. Pro základní orientaci však postačí uplatnění popularizačních prací a encyklopedií z pera vojenských odborníků.⁸ Zdrojem zkoumání a výběru vhodných poštovních cenin se stala, jak bylo již naznačeno výše, vlastní autorova sbírka a filatelistické katalogy dostupné prostřednictvím internetu.⁹

Ve prospěch užitečnosti deskripce a výukového uplatnění motivů studené války v obrazových médiích hovoří více důvodů. Především masmediálně zprostředkovávají oficiální ideologii a její výklad. Analýza umožní žákům vhled do historie studené války, který při zkoumání oficiálních obvykle textových dokumentů přichází zkrátka. Mohou zjišťovat, jaké obrazy nepřítel a stereotypy měly masmediálně formovat postoje obyvatelstva. Postup bude účinnější, jestliže žáci předtím již přišli do styku s jinými vizuálními médii a mohou tedy srovnávat. Výuku můžeme zahájit frontálně motivujícím atraktivním vyobrazením a poté pokračovat aktivněji skupinovou formou. Žáci mohou také sami produkovat hypotézy či otázky k motivům, anebo je vlastním systémem dotazů navedeme k rozpoznávání stereotypních znaků podoby nepřítel. Jak je nepřítel obvykle v obrazovém sdělení definován, symboly a charakteristiky, které jej označují, rozlišování „my“ a „oni“ apod.

Předmětem zkoumání známkové reflexe je tedy etapa světových dějin, která se uzavřela teprve nedávno. Její nepřesné označení korektně vysvětluje pouze vztahy mezi supervelmocemi, které se prostřednictvím narůstajících jaderných arzenálů včetně jejich odstrašujících účinků zřekly přímé konfrontace. Zdaleka však neplatí pro země jako Korea, Vietnam nebo Angola. Pro ně masové zapojení médií do boje, poštovní známky nevyjímaje, představovalo přirozený prvek existenčního zápasu.¹⁰

³ Srov. blíže: NÁLEVKA, V.: *Studená válka*, Praha 2003; Týž: *Světová politika ve 20. století (II.)*. Praha 2000; *Horké krize studené války*, Praha 2010; *Karibská krize*. Praha 2001 apod.

⁴ LIBIONKA, D.: *Poselství poštovních známek*. Dějiny a současnost, č. 1/2005. s. 21–24.

⁵ PANDEL, H.-J.: *Handbuch Medien im Geschichtsunterricht*. Schwalbach 2005.

⁶ STRADLING, R.: *Multiperspektivita ve vyučování dějepisu: příručka pro učitele*. Praha 2003.

⁷ LABISCHOVÁ, D. – GRACOVÁ, B.: *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava 2008.

⁸ Srov. blíže: CHANT, CH.: *Encyklopedie ponorek*. Praha 2009; DUŠEK, J. – PÍŠALA, J.: *Jaderné zbraně. Stručná historie*. Praha 2006; PEJČOCH, I. – NOVÁK, Z. – HÁJEK, T.: *Válečné lodě 5 – Amerika, Austrálie, Asie od roku 1945*. Praha 1994 apod.

⁹ Internet nabízí ať už z komerčních, reklamních, informačních nebo propagandistických důvodů snadno dostupnou, prakticky kompletní, produkci známkových zemí celého světa. Pátrat lze nejen v katalogích renomovaných firem jako britský Gibbon, německý Michel, Catawiki, ale i český Pofis s uživatelsky přátelskou filtrací podle ročníků či motivů.

¹⁰ V této souvislosti překvapí nezasevěného pozorovatele produkce „třetích“ zemí – námětová nelogičnost poštovních známek nesouvisející s kulturou, tradicemi nebo politickou profilací země, typická zejména pro chudší nebo menší státy (Niger, Grenada, Marshallovy ostrovy... – viz. úvodní obr. textu). V uvedených případech se jedná spíše o komerční důvody než vyjádření ideologických či spojeneckých postojů.

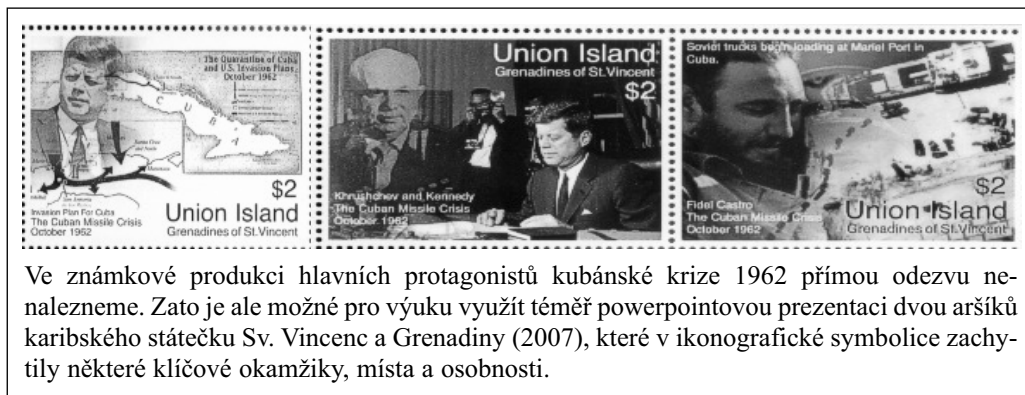

Válku v Koreji (1950–53) reprezentují mj. dvě výroční známky (KLDR 2013, USA 2003). Syrový námět opakovaně (také např. 1974) emitovaný severokorejským režimem staví do protikladu ikonografická pravidla a historickou realitu. Malý a slabý americký voják je ubíjen velkým severokorejským bojovníkem. Motiv z proveniencí USA se inspiroval washingtonským památníkem, aby připomněl zástupce všech bojových jednotek s evokací nejtěžších bojů zimy 1950–1951. Žáci mohou komparovat v rámci multiperspektivní analýzy oba připomínkové výjevy se skutečným průběhem (občanské války), úlohou OSN a reálnými výsledky střetu. Srovnají použité symbolické a propagandistické prostředky.

Zejména s ohledem na dílčí témata stanovená pro dějepisnou výuku i průřezové téma mediální výchova se pozornost soustředí na vizuální líčení „horkých okamžiků a období“ studené války ikonickým textem poštovních cenin. Jelikož tato etapa moderní historie představuje složitě strukturovaný celek, přednostně jsou vyhledávány (pro dobové protistrany) konfliktní a konfrontační reflexe, resp. takové, které byly jejím potenciálním nositelem. Osa vyprávění sleduje tradiční schéma tohoto zápasu od počátků a předpokladů až po pád berlínské zdi a rozpad bipolárního světa. Budeme tedy prostřednictvím známkových motivů sledovat známé mezníky počínaje první berlínskou krizí a problematikou rozděleného Německa, války v Koreji, přes projevy odporu ve východním bloku i druhé berlínské k zřejmě nejzávažnější – karibské krizi v r. 1962. Reflexe vietnamského konfliktu i vměšování supervelmocí do záležitostí „třetího“ světa včetně zhroutení SSSR a rozpadu sovětského bloku. Pokusíme se přes omezený rozsah příspěvku s ohledem na specifikum filatelistického materiálu také prověřit, zda se na známkách projevil pro studenou válku tak typický fenomén výstavby jaderných arzenálů a demonstrace síly, respektive jejich prostřednictvím i technologické vyspělosti. Lze rovněž předpokládat, že síla bude propagována též vojenskou jednotou a vnitřní solidaritou obou bloků či pozitivní propagandou. Tj. vyobrazením demonstrativního odmítání nebo zamlčování ve skutečnosti běžně užívaných prostředků násilí. S ohledem na silně medializované téma špionáže bude i tomuto tématu v rámci textu věnována přiměřená pozornost.

Není žádným tajemstvím, že hlubší rozpory uvnitř spojeneckého bloku se projeví již při projednávání poválečného uspořádání. Zatímco západní spojenci předpokládali obnovení demokratických vlád na osvobozených územích, SSSR počítal se zachováním vlivu všude tam, kam pronikli jeho vojáci. První Stalinovy výhrůžky i Churchillův projev ve Fultonu urychlily proměnu východní Evropy v monolitický blok, zatímco ekonomická pomoc připoutala západní

Evropu blíže k USA. V r. 1949 vznikla na základě vyostřených vztahů Severoatlantická aliance jako prostředek kolektivní obrany. Počátek 50. let přinesl po menších konfliktech (Řecko) první vážnější měření sil v Koreji. Útok z komunistického severu země na oddělený jih se podařilo v OSN odsoudit jako agresi. Jednotky mezinárodní organizace (nejvíce USA) sice pomohly vytlačit severokorejské oddíly daleko na sever, poté se však do boje zapojili Číňané a přeměnili jej tak ve vleklý krvavý konflikt. Ustálení fronty kolem proslulé 38. rovnoběžky pak vydrželo až do uzavření příměří v r. 1953. Americké angažmá připomíná známka USA z r. 1985 a r. 2003 již prostřednictvím washingtonského památníku veteránů. Pro severokorejský režim oblíbené téma „amerického vetřelce“ medializují např. jeho známky emitované v r. 1974 nebo 2013. Typická je propagandistická úprava ve stylu staroegyptského malířství – předimenzované měřítko určené pro vítězího korejského bojovníka. Naopak bezmoc, slabost a zmenšené měřítko příznačně charakterizuje figury s popisem US.

Ve známkové produkci hlavních protagonistů kubánské krize 1962 přímou odezvu nenalezneme. Zato je ale možné pro výuku využít téměř powerpointovou prezentaci dvou aršíků karibského státečku Sv. Vincenc a Grenadiny (2007), které v ikonografické symbolice zachytily některé klíčové okamžiky, místa a osobnosti.

Vedení východního bloku bylo konfrontováno nejen s možnostmi ozbrojeného vývozu komunistické ideologie, ale i s prvními vnitřními projevy občanské neposlušnosti. Demonstranti se střetli se sovětskými tanky jak ve východním Německu (1953) a Polsku (1956), tak i opravdu nekompromisně téhož roku v Maďarsku. Aktuální dobové projevy solidarity vyjadřuje námět „zahraniční“ známky Deutsche Post Berlin 1953 s roztrženými okovy. Postižené země na události a jejich oběti zavzpomínaly výročními emisemi z pochopitelných důvodů až po rozpadu sovětského bloku. Výmluvná symbolika těchto mediálních sdělení – okovy, národní zástava s odstraněným emblémem komunistického režimu nebo pouliční vrhači kamenů proti obrněncům představují vhodný materiál pro žákovskou analýzu při výuce soudobých dějin.

Výměna čelných představitelů obou velmocí (Chruščov, Eisenhower) sice naznačovala možnost uvolnění napjatých vztahů, nicméně vstup SRN s obnovenou armádou do Severoatlantické smlouvy vedl k další eskalaci, jejímž prvním krokem se stalo založení obdobné vojenské organizace SSSR a jeho satelitů ve Varšavě (1955). Bohatá známková produkce členských států na toto téma poté demonstrovala příslušnost k odpovídajícímu bloku při každé výroční příležitosti.

Podobně nemohla uspět ani účelová sovětská výzva k mírovému soupeření odstartovaná vypuštěním první družice země, která jen podpořila další kolo závodů ve zbrojení. Událost reflektovaly prakticky všechny známkové země, Sovětský svaz však motivům kosmonautiky věnoval nebývale velký prostor, aby propagandisticky nárokoval nejen vůdčí postavení ve světě technologií, ale i správnost komunistické ideologie.

Z obou supervelmocí se zejména Sovětský svaz pečlivě stylizoval do mediální role dobře vyzbrojeného „mírotvůrce“. Prostřednictvím jednoduchých obrazových a textových sdělení typu: „Za odzbrojení a mezinárodní spolupráci (1958)“, „Pryč se zbraněmi hromadného ničení! (1983)“, „Dohoda o likvidaci sovětských a amerických raket středního a krátkého doletu – první krok k bezjadernému světu – prosinec 1987“ sugeroval příjemci známkové informace svoji zodpovědnější roli při ovlivňování mezinárodněpolitických vztahů.

K dalšímu střetnutí mělo dojít na půdě rozděleného Berlína, kde v průběhu tzv. 2. berlínské krize (1961) vyrostla zeď oddělující západní část města od NDR. Východoněmecká pošta se k události vrátila sérií dvou výročních známek (s popisem: 13. August 1961–1971) propagující řešení krize jako výsledek legitimní součinnosti dělnictva a socialistické armády. Konfrontační politika gradovala následujícího roku Karibskou krizí. Proslulý pokus Sovětského svazu vykompenzovat odhadovanou převahu USA v počtu balistických raket rozmístěním vlastních na Kubě měl dosud nejvíce přiblížit svět jaderné válce. Oba protagonisté příběhu se známkovým motivem k události sice nikdy nevyjádřili, nicméně ji lze připomenout prostřednictvím emise třetí země – karibského ostrovního ministátečku sv. Vincenc a Grenadiny z r. 2007. Než se v sovětském bloku ujal vedení Leonid Iljič Brežněv a celé uskupení začalo postupně ztrácet dech, obrátila se světová pozornost k válce v Indočíně.

Právě v Severním Vietnamu (ukázka 1967) a zemích východního bloku jako NDR: 1966, 1968, ukázka 1969, 1972, 2× 1973, 1979 – „Unbesiegbares Vietnam“ či „Solidarität mit Vietnam“, SSSR: (1966) „Народ Вьетнама победит!“, (1968) „Солидарность с борьбой вьетнамского народа“ nebo právě Československu: (ukázka 1967) „Mír a svobodu Vietnamu“ bylo médium poštovní známky intenzivně využíváno s cílem získání podpory pro komunistický režim severu a odmítnutí této války. Tradičnímu tématu se vietnamské známky ostatně věnují dodnes. Ukázka – známková tvorba USA z r. 1962 – obávaná zbraň vzdušných sil – bombardér B-52.

Ho Či Min ěv severní Vietnam se nikdy netajil tím, že bude usilovat o znovusjednocení země. Prakticky začal naplňovat tento cíl v roce 1960, kdy na jihu zahájil partyzánskou válku. Do konfliktu byly vtaženy i sousední země, což postupně vedlo k širšímu angažmá USA v celé oblasti. Od incidentu v Tonkinském zálivu (1964) sem začaly posílat pozemní jednotky a letectvo zahájilo bombardování partyzánských území. Americká a jihovietnamská armáda dočasně získaly převahu, ale později se situace stabilizovala. Veřejnost USA nicméně nesla narůstající počty obětí i samotný konflikt velmi těžce a v zemi značně zesílilo protiválečné hnutí. Americká administrativa se proto snažila z války vystoupit, což se podařilo Pařížskými dohodami z r. 1973. Severní Vietnam vzápětí příměří porušil a obsadil celé území ve svůj prospěch.

Dramatické vojenské a politické události 70.–80. let našly odezvu rovněž ve známkových emisích. Nepochybně zajímavá je v tomto ohledu výroční připomínka ukončení sovětského afgánského dobrodružství běloruskou poštou (2009). Neméně překvapivě působí otevřená demonstrace síly i prezentace jaderných arzenálů k odstrašení protivníka (SSSR 1970, USA 2001) na poštovních ceninách. V posledním období studené války sehrály významnou roli právě ponorky s jadernými zbraněmi jako téměř neslyšné a nepolapitelné nástroje případné odvety. Tuto roli zastávají ostatně i v současnosti.

Tato obzvláště krutě vedená válka byla právě kvůli bombardování napalmem vedena na mnoha frontách. Dlouhou dobu jako gerilová válka a v závěru dokonce jako blesková válka s kobercovým bombardováním se skrytými a neviditelnými frontami a s protivníky rozptýlenými po celém Vietnamu. Ale také jako propagandistická válka světových rozměrů. Obrazy války obešly brzy celý svět, a tak si byla veřejnost velmi brzy vědoma toho, jak krutá může být válka a speciálně ta vietnamská. Široce založený odpor v USA a Evropě nakonec ovlivnil i její výsledek. Právě v severním Vietnamu a v komunistických zemích jako NDR nebo právě Československo bylo médium poštovní známky intenzivně využíváno s cílem získání podpory pro komunistický Vietnam a odmítnutí „imperialistické agrese“. Tomuto tématu se vietnamské známky ostatně věnují dodnes. Americká zkušenost, snad i pod vlivem kontroverzního domácího přístupu k válce, našla svůj obraz na poštovní cenině až s jistým časovým odstupem. Filatelistický materiál z r. 1979 připomíná vyznamenání veteránů, z r. 1984 památník padlým ve Washingtonu, stejně jako série z r. 2003, v níž je kromě pietního motivu užito v souvislosti s vietnamským konfliktem poprvé vyobrazení bojové akce – vrtulníkový výsadek pěchoty.¹¹

Dočasně uvolnění vztahů s koncem vietnamské války však nebylo jedinou proměnou. V dosud jednoduchém bipolárně uspořádaném světě se stále více angažovala komunistická Čína a také Francie se pokoušela o samostatnější rozhodování mimo vymezené mantinely. Původní struktura dvou monolitických bloků tak dostala řadu trhlin. Stále náročnější závody ve zbrojení vedly posléze k dalšímu vyhrcození vztahů provázených řadou protichůdných kroků. Supervelmoci nadále podporovaly zejména v zemích třetího světa proti sobě válčící strany, státní převraty i diktátorské režimy, riskovaly vojenské intervence („sovětský Vietnam“ v Afganistánu), zároveň však vedly se skromným úspěchem řadu jednání o omezení jaderných zbraní.¹²

V podvědomí mladé generace i široké veřejnosti je špionážní rovina studené války přirozeně spojena s filmovými příběhy Jamese Bonda. Filatelistům však vyzvědačskou historii studené války připomínají kromě fiktivního hrdiny skutečné příběhy špionážního letounu U2 (Marshallovy ostrovy 2000) i tváře sovětských agentů. R. I. Abel je shodou okolností ten, který se na odhalení mise majora Powerse významně podílel. Společně s Kimem Philbym pomohli vynést atomová tajemství Západu. SSSR si své úspěšné rozvědčíky připomněl těsně před rozpadem v r. 1990.

¹¹ Výtvarník vědomě využívá emočně působivé scény, která pro vietnamský konflikt nicméně nemusela být ani zdaleka typická. Fotografie helikoptér nasazených v džungli však svého času opanovaly světová média a staly se vyžadovaným stereotypem. Vizualní klišé posléze posílil a zakončoval svým velkoфильmem F. F. Coppola. Předloha a její zpracování v jednotlivých médiích představuje zajímavý námět pro mediální výchovu.

¹² Viz. např. NÁLEVKA, V.: *Světová politika ve 20. století*. Praha 2000, s. 229–234.

Dobře známé finále existence rozděleného světa odstartoval Michail Gorbačov. Jeho strategie politického uvolňování napětí posléze vedla nejen k rychlému pádu železné opony, ale i celého východního bloku. Nepřehlédnutelná symbolika pádu berlínské zdi a konce studené války byla pochopitelně mnohočetně medializována zejména známkovou produkcí sjednoceného Německa.

Zajímavý obraz pro studium propagandy odstrašení poskytují známky, jejichž předlohou se staly technologicky vyspělé zbraně. Příslušné instituce na obou stranách s oblibou využívaly nejrůznějších příležitostí: oslav dne armády, bojových tradic a jejich výročí, aby do známkových témat zakomponovaly stíhačky, bitevní lodě, křižníky nebo tanky (např. SSSR 1970: série věnovaná válečnému námořnictvu mj. s vyobrazením raketového křižníku). Prim v přehlídce „svalů“ však zjevně představují nukleární ponorky. Není divu. Podle vojenských odborníků prodělala tato útočná technika doslova „raketový“ vývoj. Z původní poválečné generace podmořských člunů vybavené nejprve jen atomovým pohonem metamorfovaly do podoby pohyblivých odpalovacích ramp pro jaderné balistické střely, kdykoli schopné nečekané odvety.¹³ Obliba této formy mediální demonstrace všezničující síly má své logické kořeny ve studené válce. Francie představila světu své podmořské nukleární plavidlo *Le Redoutable* prostřednictvím známkového motivu roku 1969. O rok později ji následovala atomová ponorka *Leninský Komsomol* ze série SSSR: výzbroj válečného námořnictva. Jak je nicméně vidět z novějšího filatelistického materiálu, zájem varovat a odstrašit přetrvává do bezprostřední současnosti. Hrozivě vyhlížející siluety nukleárních podmořských člunů nalézáme na poštovních ceninách Ruska (2001 a 2006) i USA (2001). Americká série informuje o plavidlech třídy *Ohio*, *Los Angeles* apod. a pozadu nezůstává ani Velká Británie. V sérii z téhož roku předvádí obdobnou výzbroj uvedenou do služby v již první polovině sedmdesátých let.

Pomyslnou tečku za krátkým výběrem témat a mezníků studené války pro zkoumání i výukové alternativy představují aktivity tajných služeb. Neúprosná logika poválečného vývoje, kterou tak výstižně pojmenoval Winston Churchill ve svém proslulém projevu, rovněž podnítila nebývalý rozvoj zpravodajských služeb. Posuzováno obdobnou logikou, těžiště činností na obou stranách nemohlo směřovat jinam než k jaderné špionáži. V historickém povědomí běžného diváka se nejedná o neznámou skutečnost, neboť je neodmyslitelně spojena s filmovými příběhy fiktivního agenta *Jejího Veličenstva Jamese Bonda*. Proto nás snad ani nepřekvapí, že jej nalézáme pózujícího (např. *S. Connery*) právě na koňské poštovní známce z r. 2003 i dalších poštovních produktech afrických států (*Čad 2014*, *Libérie 2014*). Filatelisty však na vyzvědačskou historii studené války upozornují kromě popkulturního hrdiny reálné historické příběhy. Ať už evokací špionážního letounu *U2* (součást série *Marshallových ostrovů* z r. 2000: letouny *USAF*) nebo tváří sovětských rozvědčků. Se sledovaným obdobím časově korespondují především *Rudolf I. Abel* a *Kim Philby*. *Rudolf Abel* je shodou okolností ten, který se na odhalení mise *majora Powerse* významně podílel.¹⁴ Vyobrazení úspěšných sovětských agentů těsně před rozpadem SSSR v r. 1990 každopádně představuje jednu z nejoriginálnějších emisí známkové tvorby studené války.

Zběžný průzkum ikonografického materiálu záhy potvrdil bohatství známkové produkce zainteresovaných států i obtížnost reprezentativního přiblížení prostřednictvím takto koncipovaného subjektivního výběru. Zásadní známková tematika studené války: vlastnictví prostředků jaderného odstrašení v *gesci SSSR a USA* představuje jen jakousi pomyslnou špičku námětové pyramidy. Oba bloky však neméně často propagovaly význam a připravenost konvenčních

¹³ CHANT, CH.: *Encyklopedie ponorek*. Praha 2009, s. 312–331.

¹⁴ Srov. blíže např.: PACNER, K.: *Atomoví vyzvědači*. Praha 2009, s. 70–88.

ozbrojených sil. Využívaly k tomuto účelu dnů armády, bojových tradic získaných ve válkách i samotné příslušnosti k vojenským blokům. Těsně za hranicemi pro text účelově vymezeného rámce bipolárního světa nebylo možné prezentovat další, neobyčejně rozsáhlou známkovou produkci Číny nebo samostatně se profilující Francie. Samozřejmě i levicové či pravicové převraty v zemích třetího světa podporované supervelmocemi našly záhy odraz ve známkové tvorbě příslušných států (pro nominální představu alespoň zmiňme angolskou poštovní emisi z r. 1975 s emblematickou hnutí MPLA podporovaného Sovětským svazem). Ani politickým osobnostem, stratégům a vojákům nebyl v příspěvku poskytnut dostatečný prostor. Snadná dostupnost a výtvarné pojetí charakteristické pro filatelistický materiál však tento tematický okruh i bez komentovaných ukázek předurčují k výukovému uplatnění. V podrobném seznamu světových katalogů je možné vybírat od George Marshalla až po Michaila Gorbačova.

Přes střízlivé hodnocení výsledku úvodního zkoumání lze přesto vyslovit optimistický závěr, že i tento stručný výběr filatelistického materiálu alespoň upozornil na jeho výpovědní, motivační i edukační potenciál. Analýza a interpretace (poštovních známek) v prostředí české školní dějepisné edukace dosud představují spíše neznámou. Jakákoli forma a míra praktického uplatnění nad rámec pouhé ilustrace by ji tedy přiblížila žádoucím badatelským trendům historického vzdělávání, tak jak se již dlouho rozvíjí na západ od naší hranice.